

York, Lund och myntmästaren Asketill - en ny hypotes om den äldsta delen av kedja 105

I 2009 års utgåva av *Samlad Glädje* publicerade författaren en artikel med rubriken "Den gäckande kedja 105-spåret av en vikingatida myntunion?", där kopplingarna mellan myntorterna York och Lund diskuterades och presenterades i form av utökade stampkedjor. I artikelns slutord står det: *Med den "internationella karaktär" som kedjan nu har är det svårt att dra tydliga gränser för vad som är Lund-präglingar eller inte. Med det omfattande material som kommit fram sedan Samlad Glädje¹ publicerades kan man nu fråga sig om den gränsdragning mellan reguljära York-präglingar och Lund-präglade imitationer som Blackburn och Malmer beskrivit, skall omvärderas.*

Denna artikel kommer att belysa förbindelserna mellan myntorterna ytterligare och presentera en hypotes till en ny gränsdragning mellan dessa.

Det första embryot till kedja 105 publicerades av Mark Blackburn² 1981, som en av de två stampkedjor han då beskrev (Blackburn, 1981). Under några år hade jag förmånen att få hjälpa Brita Malmer³ med några små delar till Den Svenska Mynthsistorien, Vikingatiden och ibland blev det tid över att vid en lunch pratas vid om både det ena och det andra. Vid flera tillfällen kom myntringen i Lund på tal och hon var alltid noga med att påpeka att Blackburns publicerade artikel var baserad på hennes forskning. I vilket fall som helst så blev den gränsdragning som Blackburn gjorde mellan mynt präglade i York och

mynt slagna med stampar som transporterats till och både används och kopierats i den "imitativa verkstaden" anammad av Malmer.

När Blackburn publicerade artikeln hade platsen för den "imitativa verkstaden" ännu inte fastställts. Det var först efter ytterligare några år som Malmer med sin omfattande forskning kunde fastställa myntorten till Lund. Till kedjan hade då ett par nya stampar kopplats där inskriften tydligt angav Knut som danskarnas kung. Baserat på sin egen forskning och Blackburns gränsdragning mellan York och Lund skapades den kedja 105 som successivt kom att utvecklas till den största kända stampkedjan med skandinaviska imitationer av Anglosaxiska förebilder (Malmer, 1997). Kedjan är uppdelad i fyra delar, A-D, som representerar olika utvecklingsfaser i kedjans tidsperspektiv. I artikeln i *Samlad Glädje* 2009 diskuteras bl.a. del B där författaren presenterade nya kompletterarande rön till Malmers forskning. Denna artikel kommer att fokusera på del A, enligt Malmer den äldsta delen i kedjan och samtidigt den del där den primära kopplingen mellan York och Lund sker.

Den kedja som Blackburn presenterade som "Chain 1" omfattade 92 olika stampar. Det var en blandning av väl utförda och tydligt läsbara mynt till de som hade helt förvirrad text. Trots att många av dessa hade York som myntort och ett tydligt myntmästarnamn så tolkade Blackburn dem som imitativa. Ett av kriterierna för hans bedömning var att mynt slagna med stamparna saknades i engelska fynd och ett andra var myntens placering i stampkedjan med koppling till uppenbara imitationer med förvirrade inskrifter.⁴

Blackburn hävdade att vissa av stamparna

¹ Den första första jubileumsboken, som gavs ut 1999.

² Mark Blackburn (1953-2011) var en betydande engelsk numismatiker inom bl.a. vikingatida numismatik.

³ Brita Malmer (1925-2013) prof. Emeritus i Numismatik och tidigare chef för Kungliga Myntkabinettet – en av de genom tiderna mest betydelsefulla forskarna inom skandinavisk vikingatida numismatik.

⁴ Blackburn, 1981 s. 31, 38, 40.

hade transporterats från York medan andra var tillverkade i den "imitativa verkstaden" med så hög kvalitet att de inte gick att skilja från engelsktillverkade stempel. Han skriver att: ... *the portraiture and legends have been copied from the originals with considerable care* och förtydligar det ytterligare i nästa mening: ... *that a die is so well executed that it could pass as English, although all coins struck from it are certainly imitations.* Utifrån detta delade han upp de han ansåg som imitativa i dels en *superior group* och dels en *inferior group*, den första med fullt läsliga och välgjorda stempel och den senare med förvirrade inskrifter och mer rudimentärt utförda.⁵

I en ny hypotes vill författaren flytta gränslinjen för mynt präglade i York respektive Lund. Vilka argument skulle då tyda på att den nuvarande gränslinjen inte är korrekt?

Hammarprägling, penning och viktekonomi

Låt oss först få en bakgrund. År 973, under kung Edgars (959-975) regering, genomfördes en myntreform i England där myntens utseende och vikt reglerades. På åtsidan fanns kungens bild, namn och titel och på frånsidan en religiös symbol, oftast korsliknande, tillsammans med myntmästarens namn och myntorten där myntet präglades. Kungens bild och frånsidans symbol varierade med de olika mynttyperna som med regelbundenhet drogs in och ersattes av en ny. (Dolley & Metcalf, 1961; Jonsson, 1987) Även om det finns vissa undantag så var giltighetsperioden för en typ ca sex år ända fram till andra halvan av 1030-talet då den kom att minska till att omfatta två till tre år (North, 1994).

Präglingsmetoden var hammarprägling. Mellan en fast monterad understamp och en överstamp, som hölls fast med någon form av verktyg eller för hand, placerades myntämnet av silver. Understapnen var regelmässigt graverad med åtsidans kungamotiv och överstampen med frånsidans motiv, myntmästarnamnet och med myntorten.⁶ Successivt slets eller utmattades stemparna så att man tvingades att ersätta dem med nya. Överstampen, som fick släggans slag,

var den som utsattes för störst påfrestning. Detta innebar att livslängden varierade och att frånsidesstemparna byttes ut mer frekvent än åtsidans med kungens bild.



Fig. 1a. Illustration av ett stamp-par, en understamp med tappen som drivs ner i stocken och en överstamp som kragats av slagen från släggan. **Fig. 1b.** En hårt slitna medeltida överstamp.⁷

Utbytet skedde inte samtidigt vilket gav upphov till att mynten präglades med olika kombinationer av från-och åtsides-stempel. Vanligtvis kan man se att en eller ett par åtsidesstempel har använts tillsammans med betydligt flera frånsidesstempel i en och samma myntmästares namn. Resultatet blev det vi idag kallar en stampkedja där det går att följa hur olika över och understaplar har kombinerats och ersatt varandra. Det var inte bara utbytta stempel på grund av slitage som skapade stampkombinationer och kedjor utan även, om dock avsevärt ovanligare, stempel som transporterats från ett mynthus för att användas i ett annat och då som följd att kombineras med andra stempel.

Ca 995 startades myntprägling i Sverige, Danmark och Norge med en gemensam förebild från den engelska myntningen. Tidigare hade myntning förekommit under sent 800-tal och in på 900-talet i det då danska Hedeby samt i Ribe med bildrika mynt eller med karolingiska mynt som förebild. Nu var det mynt från kung Ethelred som efterliknades. Ethelred tillträdde som kung i England 978. Ca 991 infördes den mynttyp som idag går under benämningen Crux (*figur 1*) och som blev förebild för mynten som

⁵ Blackburn, 1981, s. 44.

⁶ Det finns undantag, i varje fall i den skandinaviska myntningen, där mynt slagna med både två åtsides och två frånsidesmotiv förekommer. Hur dessa stempel har varit utförda i form av över- eller understaplar känner vi dock inte till.

⁷ Stampen finns utställd i myntkabinetet i Eesti Ajaloomuuseum, Tallinn.

började präglas i Sverige, Danmark och Norge i mitten av 990-talet. Till sin hjälp hade man anlitat experthjälp från England.⁸ Även om man startade en mynttillverkning med anglosaxiska mynt som förebild fanns det en avgörande skillnad. Den kontrollerade process som engelsmännen hade för att uppnå penningekonomins krav på enhetlig vikt med låg spridning fördes inte över till Skandinavien. Här fortsatte man att väga silvret och betalningstransaktionerna utgjordes alltid av både myntat och omyntat silver under många år. Därmed fanns heller inget krav på att de nya mynten skulle ha en kontrollerad vikt vilket också återspeglas i den högst varierande vikten hos de bevarade skandinaviska mynten. En annan viktig skillnad var att inskrifterna på de skandinaviska stamparna, efter att myntningen introducerades ca 995, successivt blev mer och mer förvirrade till att bli totalt oläsliga under en period på ca 10-15 år. Det var den danska myntningen som därefter utvecklades med återigen läsliga mynt och dessutom helt egna motiv utan anglosaxiska förebilder.



Fig. 2. Ethelred typ Crux, Ælfseige, Winchester (1,66)⁹

"The superior group", tre scenarier och en ny hypotes

Som nämnts inledningsvis avgränsar sig studien till den del av kedja 105 som Malmer bedömt som den äldsta, betecknad 105A, och fokuserar där specifikt på ett antal stampar som har tydliga inskrifter med York som myntort och med fullt läsbara myntmästarnamn. Dessa ingår i det som Blackburn klassat som *the superior group* men har också kompletterats med fler exemplar och nya stamkombinationer genom författarens forskning. I artikeln kommer dessa fortsättningsvis att benämñas som "yorkgruppen".

Man skissa på tre alternativa scenarier för "yorkgruppens" mynt:

- a) att de tillverkades i Lund med en kombination av importerade och lokalt framtagna stampar vilket är Blackburns åsikt.
- b) att tillverkningen skedde i Lund men med stampar som samtliga transporterats från York.
- c) att mynten inte alls är tillverkade i Lund utan i York.

Författarens hypotes är att ett flertal stampar som idag är placerade i kedja 105 och attribuerade till Lund inte alls har använts där. De bevarade mynten slagna med stamparna kommer från York och den reguljära engelska präglingen. Hypotesen som stödjer scenario c) försvaras på basis av tre huvudargument.

- 1) Logiken i placeringen av stamparna i en stampkedja
- 2) Tillverkningsprocesser samt vikt kontra penningekonomi
- 3) Utvecklingen av den reguljära stampkedjan för York genom senare forskning

Yorkmästare och logiken i stampkedjans uppbyggnad

Studerar vi uppbyggnaden av stampkedja 105 ser vi åtskilliga exempel på att flera frånsidesstamps från en och samma myntmästare är kopplade till en åtsida eller att de är placerade i ett sammanhängande kluster med frånsidor i myntmästarens namn logiskt kopplade till flera åtsidor (*figur 3*). Det mönster som bildas är typiskt i en välordnad myntverkstad under kontinuerlig myntning när stamparna successivt byts ut allteftersom de förbrukas. Mönstret visar också att flera arbetsplatser med fast förankrade åtsidesstamps har använts parallellt. Man måste också vara medveten om att det har förekommit fler stampar i kedjan som det saknas bevarade mynt från idag.

⁸ Malmer, 2010, s. 26

⁹ Ex. Kihlberg Antikkonsult.

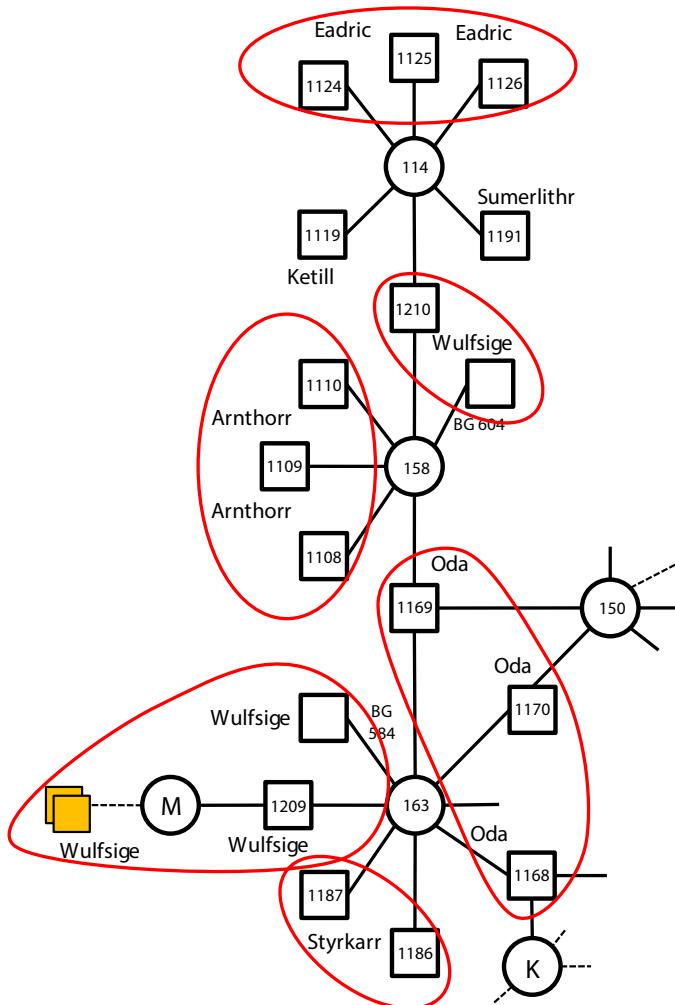


Fig. 3. Stampdiagrammet, ett utsnitt ur *figur 11A*, visar en delmängd av kedja 105 och hur flera stampar med samma myntmästarnamn är logiskt kopplade till en eller flera åtsidor. Myntens åtsidesstampsar är angivna som cirklar och dess frånsidor som kvadrater. Studerar man den reguljära yorkmyntningen visar den samma mönster

Om däremot ett stort antal stampar med olika myntmästarnamn skulle ha tagits från myntverkstaden i York och börjat användas i Lund skulle knappast denna logiska uppbyggnad av stampkedjan kommit till stånd. I stället skulle vi ha sett en helt slumpmässig fördelning av frånsidesstamparna i kedjan. Skulle de däremot ha tillverkats i Lund kan man fråga sig varför man gjort sig mödan att kopiera 12 olika myntmästares namn¹⁰ samtidigt som man då också måste ha haft tillgång till mynt eller stampar från dessa som

förlagor. Ett intressant exempel är myntmästaren Oda. Totalt är fyra olika frånsidesstamps kända varav en är en omgraverad stamp som försets med ett extra litet kors i ena korsvinkeln (stamp 9.1168 A och B). Enligt Blackburn skall endast en av dessa ha använts för myntprägling i York för att sedan transporteras till Lund medan de andra två enbart skall ha använts i Lund.¹¹ Även om han uttrycker det med viss försiktighet så förefaller tankegången orealistiskt. Resonemanget talar emot alternativen a) och b).

¹⁰ Myntmästarnamn i del A av kedjan enligt Malmer (1997).

¹¹ Blackburn 1981, s. 41.

Sven Tveskäggs första stampkedja

Den tidigaste stampkedjan knuten till Lund, av Malmer betecknad kedja 101, omfattar 66 stammar. Stampkedjan innehåller inga stammar med inskrifter som anger Danmark eller Sven som kung utan på de läsbara mynten kan man oftast läsa eller tolka York som myntort och flera olika myntmästare. Kedjan bedöms ha tillkommit med start ca 995 och skapats fram till sent 997 eller tidigt 998. Största delen, 48 stammar, är av typen Crux, 15 stammar är av Malmer bedömda som Intermediate Small Cross (ISC), en som Long Cross och dessutom finns det två ospecifierade. Intermediate Small Cross uppskattas att ha präglats endast under en kort period ca 997 och hör till ett av undantagen i de sexåriga giltighetsperioderna för Ethelreds mynttyper. Ytterligare ett undantag var den snarlika First Small Cross (FSC), som präglades ca 978-979, där en fortsatt användning av frånsidesmotivet från föregående regent gjordes under en kort period i samband med att Ethelred tillträdde som kung.¹² En viktanalys av kedjan visar att den sprider från 1,08 g till 2,88 g (medelvikt 1,71 g). Den stora viktspridningen framgår av diagrammet i figur 5.

En intressant iakttagelse kan man göra när man studerar det skandinaviska materialet i Igelösafyndet. Fyndet gjordes 1924 vid Igelösa



Fig. 4. Crux/Intermediate Small Cross hybrid från Igelösafyndet (1,53 g)¹³

kyrkogård, Igelösa socken i Skåne och omfattar mer än 2000 mynt, till största delen anglosaxiska. I fyndet finns även 102 skandinaviska imitatorer och däribland 45 stampidentiska exemplar av stampkombinationen 9.15.1080 (Crux/ISC) som ingår i kedja 101 (*figur 4*).

Det råder ingen tvekan om att de 45 mynten, samtliga i fantastiskt gott skick, har präglats under en mycket kort period och därefter hållits samman efter att de lämnade myntverkstaden. Här kan man få en entydig bild av variationen i tillverkningsprocessen där det lättaste mynetet väger 1,09 g och det tyngsta 1,91 g. Det totala materialet för kedja 101 och den unika situationen med de 45 stampidentiska exemplaren från ett och samma fynd visar tydligt att det handlar om en ekonomi där viktkontroll var av underordnad betydelse (*figur 5*).

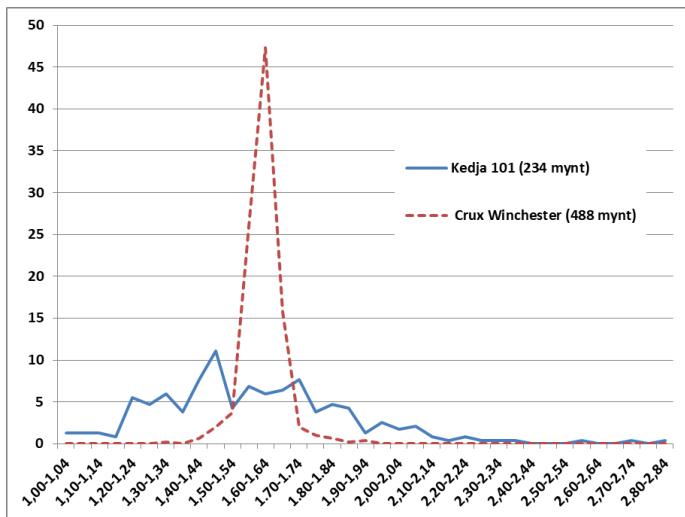


Fig. 5. Procentuell viktspridning i intervall om 0,05 g för Kedja 101 respektive Crux från myntorten Winchester. Diagrammet visar den påtagliga skillnaden i tillverkningsprocesser för vikt respektive penningekonomi

¹² Malmer har förutsatt att ISC varit förebild för imitatorerna men även FSC, som var föregångare till Crux, kan ha tjänat som modell.

¹³ Malmer, 1997, exemplar 9.15.1080.16



Fig. 6. Ormtyp, Lund, förvirrad inskrift (0,94 g).¹⁴ Den första skandinaviska mynttypen som representerar penningekonomi.¹⁵



Fig. 7. Ethelred typ Long Cross, Thorsteinn, York. Malmer 9.116.1199A (1,56g)¹⁶



Som jämförelse kan man i samma diagram studera viktspridningen för Crux-myntningen i den Anglosaxiska penningekonomins mest exceptionella perfektion från myntorten Winchester, ett av de stora mynthusen i England (*figurerna 2 och 5*). Här ser man en förbluffande väl sammanhållan process.

Det är först ca 1025-1027 som de första påtagliga bevisen för införandet av en penningekonomi i Danmark börjar skönjas. Malmer har i ett flertal artiklar lagt fram och försvarat hypotesen om penningekonomi kopplad till Lund och den danska Ormtypen med en medelvikt på strax under ett gram och en snäv, välvkontrollerad viktspridning (*figur 6*). Successivt utkristalliseras sig två viktstandarder, en lättare västdansk med en medelvikt på ca 0,75 g och en tyngre östdansk på ca 1,0 g. (Malmer, 2003; Malmer, 2012)

Long Cross i Kedja 105

Till skillnad mot kedja 101 domineras kedja 105A av mynttypen Long Cross (LC) med med 74 stampar (*figur 7*). Dessutom finns det två stampar som är en variant av Small Cross utan inre cirkel och en av typen Crux. Crux-stampen har i någon form förbindelse till myntningen i Sigtuna men kommer inte att behandlas närmare här. Long Cross var mynttypen som ersatte Crux och antas ha präglats under perioden ca 997-1003.

Om man med det tydliga exemplet på den stora viktspridningen och viktekonomi i kedja 101 som bakgrund gör en motsvarande analys av "yorkgruppen" i kedja 105A uppträder en helt annan bild.

Blackburn uppmärksammar skillnaden i vikt mellan *the superior* och *inferior group* men utvecklar inte detta vidare mer än att han skriver: *The weight of the superior group of imitations in die-chain 1 is by large similar to that of the genuiene York coins.*¹⁷

Delar man upp kedja 105A i "yorkgruppen" och de övriga, i huvudsak förvirrade mynten, och jämför dessa med den tydliga bilden av en viktekonomi i kedja 101 får man följande graf, *figur 8*.

Det första man konstaterar är att viktspridningen mellan kedja 101 och de i huvudsak förvirrade mynten i kedja 105A ger en väl sammanfallande bild. Till skillnad från diagrammet i *figur 5* är viktintervallen här 0,1 g för att ge en bättre överskådlighet vid jämförelsen.

När det gäller "yorkgruppen" ser man en i det närmaste normalfördelad viktkurva med en väl begränsad viktspridning och en medelvikt på 1,49 g. Här handlar det helt klart om att man har haft en välvkontrollerad tillverkningsprocess, just det som krävs för en penningekonomi.

Att det skulle handla om att man gjort ett försök med penningekonomi i Lund som sedan misslyckats och dessutom med stampar som så väl kopierar reguljära från York, för att återigen citera Blackburn: *that a die is so well executed that it could pass as English* är knappast troligt. Resonemanget stödjer istället alternativ c) och att det handlar om att gruppen präglats i York där penningekonomin sedan länge var etablerad.

Myntverkstaden och tillverkningsprocessen

Det som dimensionerar vikten hos ett mynt, förutsatt att det har en relativt väl definierad metallgegering, är myntets tjocklek och dess diameter. Högst troligt har man använt någon form av hålpipa när man huggit ut det runda

¹⁴ Ex. Lars Myrberg.

¹⁵ Det har diskuterats om den tidiga 800/900-talsmyntningen kan ha präglats för en penningekonomi. Antalet bevarade hela mynt är dock för få för att ge ett statistiskt underlag.

¹⁶ Ex. WCN auktion 69, nr 44.

¹⁷ Blackburn 1981, ss. 45-46.

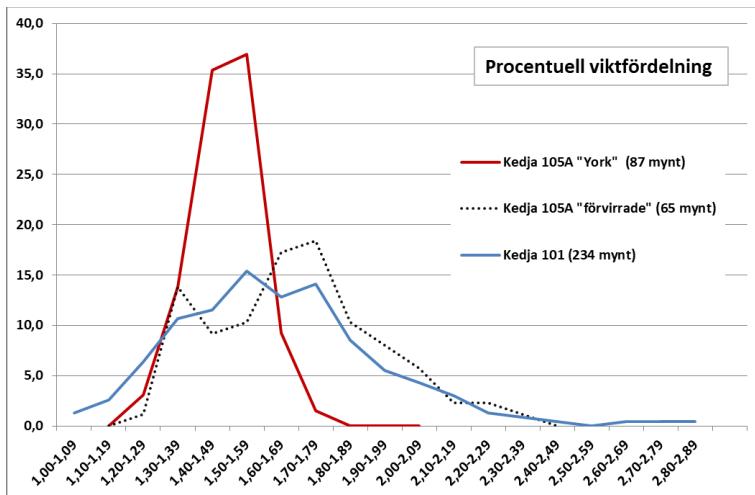


Fig. 8. Procentuell viktspridning i intervall om 0,1 g för kedja 101 respektive de två grupperingarna inom kedja 105A

myntämnet ur silverplåten. En hålpipa med hårdad egg och där man lagt silverplåten på ett anhåll av trä, läder eller annat inte för hårt material bör ha haft en betydande livslängd. Diametern hos ett antal mynt präglade på myntämnen huggna med samma hålpipa kan variera beroende på hur hårt de är slagna och hur parallellt stamparna och kraften från släggan verkat mot myntämnet vid präglingen. Att använda myntens diameter som en parameter vid forskning är därmed vanskligt och ger ett svårtolkat resultat. Silverplåten anses ha hamrats fram från silvertunar. Att få fram en jämn silverplåt med kontrollerad tjocklek har krävt en mycket stor yrkesskicklighet. Möjligtvis kan andra metoder ha använts för att få fram jämntjock och plan silverplåt men här saknas ännu forskningsresultat.

Vi har konstaterat skillnaden med den väl samlade kontra den spridda viktfördelningen inom de två grupperna. Att det kan ha varit två eller flera stampskräre eller stamtillverkare med olika skicklighet i Lund är inte osannolikt men att man dessutom skulle ha haft olika processer för framtagning av silverplåt och uthuggning av runda myntämnen som följd av de två grupperingarna är mindre rimligt. I praktiken skulle det då ha funnits två parallella verkstäder i Lund vilket får anses som osannolikt.

Vid tillverkningen av mynten i den tidsmässigt föregående kedja 101 borde rimligtvis en verksamhet omfattande alla discipliner som krävts vid framställningen ha etablerats. Det finns dock inget som direkt knyter ihop kedja 101 och kedja 105. Kedja 101 innehåller i huvudsak mynt av typen Crux men med ett fåtal stampar

som klassificeras som Intermediate Small Cross och en enda stamp där man gjort ett första försök att kopiera en Long Cross (figur 9). Försöket är inte helt lyckat och sannolikt har det skett nära i anslutning till att den nya typen introduceras i England ca 997. Observera att myntet är slaget med samma, fast något slitna och omgraverade, åtsidesstamp som myntet från Igelösa i figur 3. I båda fallen går det att på frånsidesstamparna läsa myntmästarnamnet Asketill¹⁸ (+OZCETEL respektive +OSCETL) och ett myntortsnamn som går att tolka som York influerad av hjälpen man hade från England. Imitationerna av ISC och försöket till en LC ger en klar indikation på att myntningen som är kopplad till kedjan inte pågick längre än till sent 997 eller tidigt 998.



Fig. 9. En hybrid av en Crux och en Long Cross där man inte har lyckats efterlikna korsets ändavslutningar. Myntet tyder på att det är tidigt försök att kopiera en Long Cross strax efter introduktionen ca 997 och den enda stampen av typen i kedja 101. Malmer 9.15.1552 (1,30 g)¹⁹

¹⁸ Normaliserat namn enligt Jonsson & van der Meer (1990).

¹⁹ Ex. Künker auktion 261 (2015), nr 5859.

105

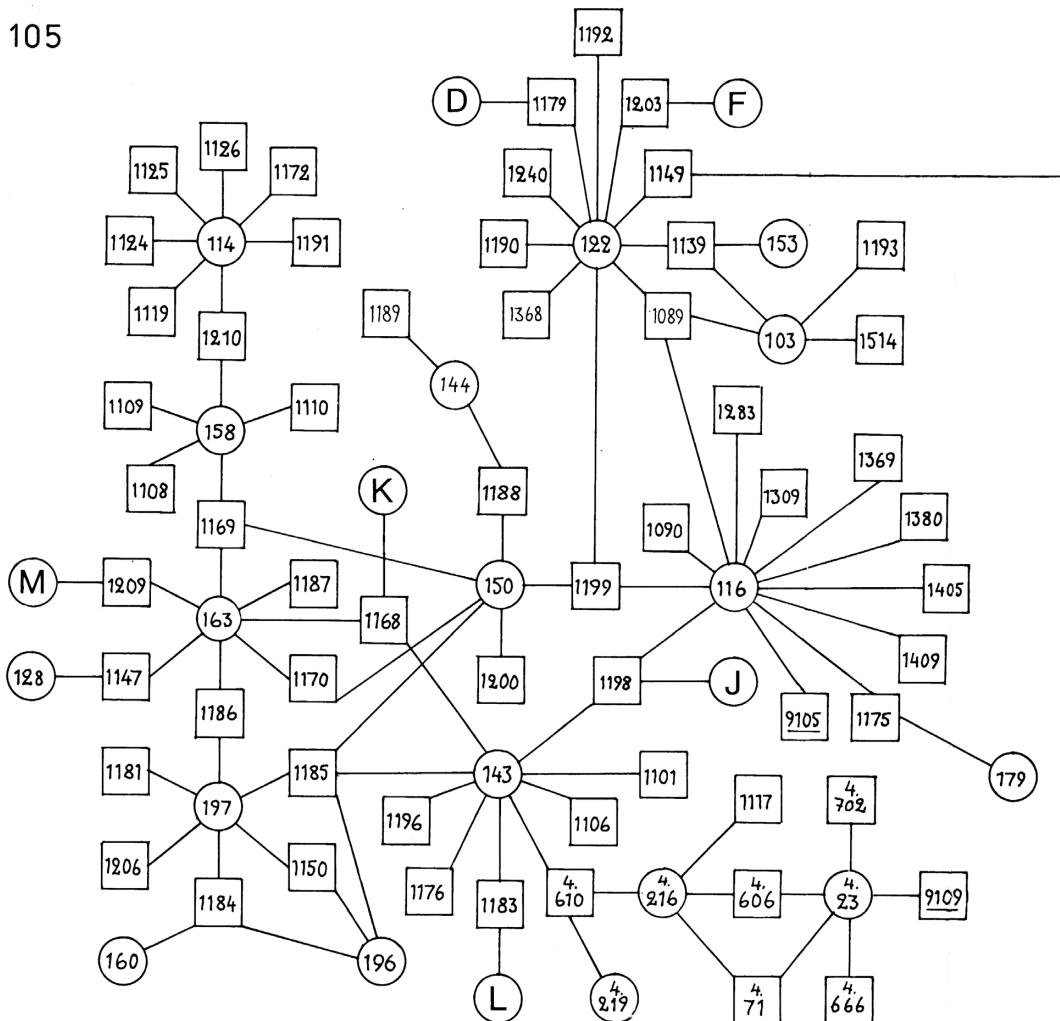


Fig. 10. Den ursprungliga kedja 105 del A från Malmer (1997). Gränsdragningen mellan del A och B sker från stamp 1149 i bildens övre högra hörn. De åtsidesstamps (cirklar) som är representerade med en bokstav hänvisar till de stampar som enligt Blackburn (1981) har flyttats från York till Lund

Stampkedja i York

Det var inte bara ersatta utslitna stampar som skapade en stampkedja utan ibland också transport av stampar mellan två myntorter. Det som skapades var en *fiktiv stampkedja*²⁰ baserad på

de mynt som bevarats tills idag och där gränsen vad som tillverkats i det ena eller andra mynthuset kan vara svårdefinierad eller okänd.

Resultatet av den forskning som presenterades i *Samlad Glädje* 2009 innebar också att stampkopplingarna mellan mynt som med säkerhet präglats i York och de som var presenterade i kedja

²⁰ En *fiktiv stampkedja* uppstår när två reella stampkedjor från olika myntorter sammankopplas genom att en stamp har flyttas mellan dessa. Skenbart ger detta

bilden av att det är en sammanhållen kedja i stället för två separata.

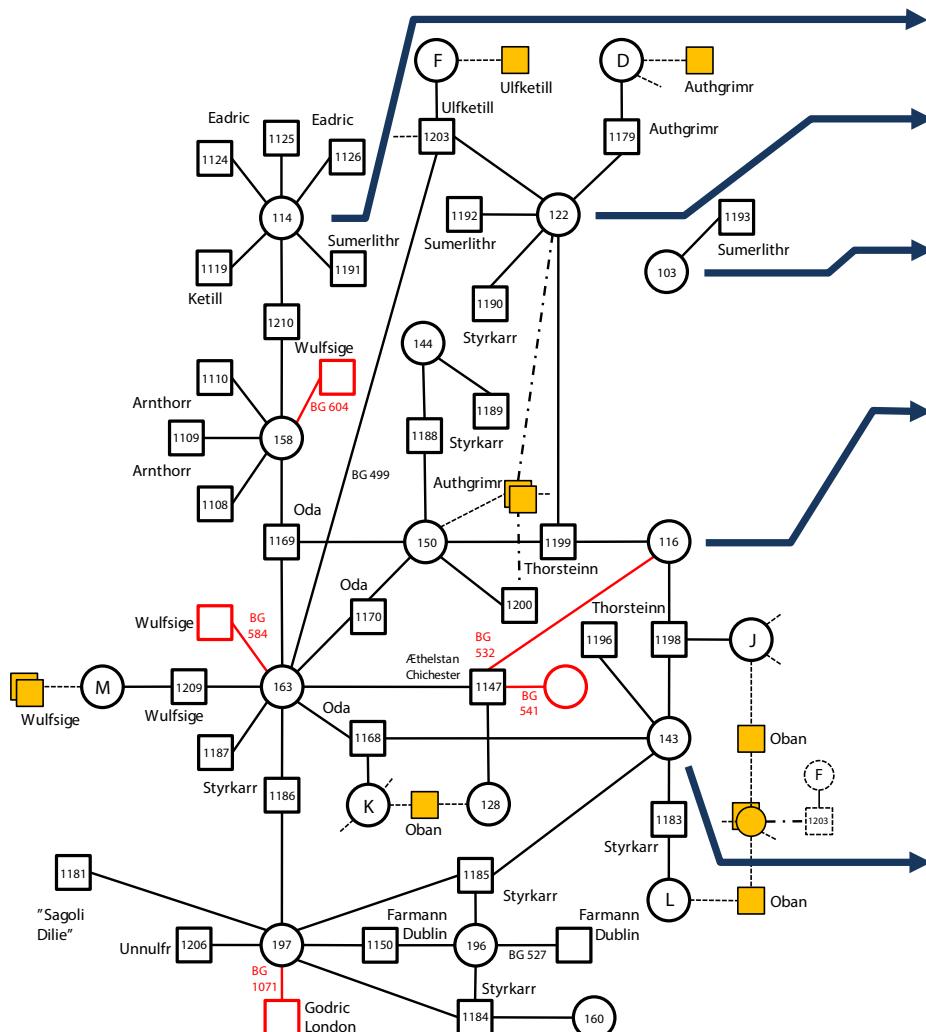


Fig. 11A. Stampdiagrammet visar den del som skall föras till reguljär prägling i York. Dock finns en ännu oförklarad anomalgi form av de irländska stamparna och dess stamkopplingar i diagrammets nederdel. Stampdiagrammet är ritat för att i största möjligaste mån avspeglar dispositionen som Malmer (1997) har gjort i The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020 i avseende att kunna göra en enkel jämförelse (se fig. 10). Det som tillkommit är några nya stampar och stampkopplingar samt de kopplingar som senare forskning visat ske till en reguljär stampkedja från York. De senare är markerade i form av gulfärgade symboler. Myntmästarnamnen är normaliserade enligt Jonsson & van der Meer (1990)

105 utökades. De isolerade kedjor som Blackburn initialt uppvisade, visar sig ingå i betydligt större stampkedjekomplex som entydigt hör till York. Den totala sammanställningen av stampkedjorna från York är ännu inte genomarbetad.²¹ De

preliminära resultaten ger dock en tydlig bild av stampgrupperingar och logiska samband mellan myntmästarnamn på frånsidesstampsar som pekar på att gränsdragningen mellan York och Lund måste revideras. I stampdiagrammet, figur 11A, visas med streckade linjer och symboler i gult nya kopplingar som ansluter vidare in den reguljära yorkmyntningen.

²¹ Stampkedjorna är grafiskt sammanställda av författaren baserat på den forskning som William Lean utförde i slutet av 1900-talet och som till delar överlämnades till författaren 2009.

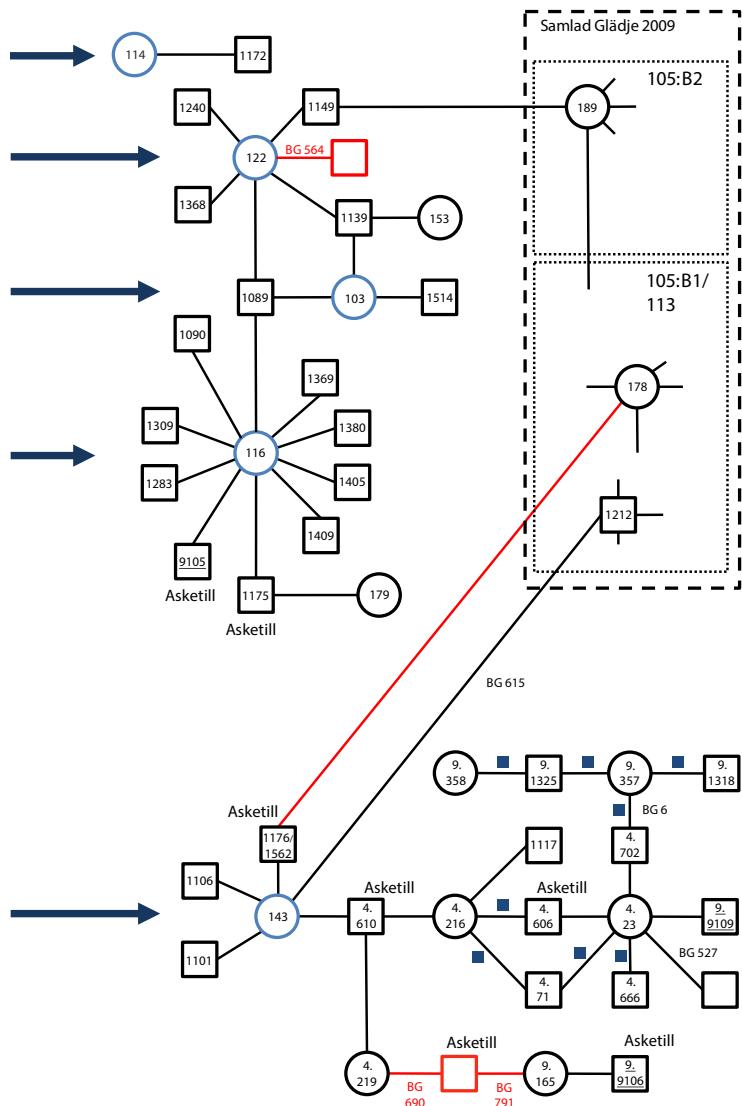


Fig. 11B. Den nya reducerade kedja 105A baserat på att det är de fem stamparna 9.103, 114, 116, 122 och 143 som transporterats (blå cirklar). Diagrammet är schematiskt kompletterat med tilläggen från *Samlad Glädje 2009* samt de nya stampkopplingarna från stamparna 9.178 och 4.219 (röda linjer) identifierade av författaren. I figuren har även frånsidesstamparna med Asketills namn markerats och likaså kombinationer slagna på fyrkantiga myntämnen (blå kvadrater)

En ny bild skapas

Med den nya insikten baserad på de tre utgångspunkterna ovan: den logiska placeringen av åtsidesstampsar med samma myntmästarnamn, viktspridning med en präglingsprocess som är anpassad till en penningekonomi samt de sammanställda forskningsresultaten för den utökade stampkedjan i York, skapas en ny

bild som flyttar gränsen för mynt präglade i Lund. Mynt med frånsidesstamparna från "yorkgruppen" bedöms ha slagits i York och det som transfererats från York till Lund därefter är ett fåtal åtsidesstampsar för att där användas tillsammans med lokalproducerade stampsar. De stampsar som bedöms ha transporterats till Lund är: 9.103, 114, 116, 122 och 143.

Det är dock viktigt att påpeka att det finns andra stampar som också har transporterats från York men dessa ligger inte i del A av kedjan. Dessutom finns det enstaka stampar som har kommit från andra myntorter men dessa behandlas inte här.

Malmer (1997) gjorde avgränsningen mellan kedja 105A och B med stampkopplingen 9.189 och 9.1149 samtidigt som hon medgav att det fanns en diskontinuitet utan bra förklaring. I den beskrivning som författaren gjorde i *Samlad Glädje 2009* hade nya kopplingar identifierats som knöt in stampkedja 113 in i kedja 105 och därmed också en ny logisk koppling och gränsdragning mellan kedja 105A och B. Dock kvarstod kopplingen 9.189.1149 som inte fullt fann sin förklaring. I det nya perspektivet klarnar bilden och kopplingen mellan stamparna som syns överst på *figur 11B* passar nu in i mönstret.

När och varför åtsidesstamar?

B. Petersson visar i avhandlingen *Anglo-Saxon Currency, King Edgar's Reform to the Norman Conquest* (Petersson, 1990) successiva viktminskningar under vissa mynttypers giltighetsperiod. För Long Cross med en medelvikt på 1,57 g, baserat på 4071 mynt, visar histogrammet i avhandlingen på två tydliga grupperingar med olika medelvikt, en på ca 1,7 g och en på ca 1,4 g. Petersson hävdar att det handlar om två kronologiskt skilda utgåvor där den tunga serien var den tidigaste. Long Cross-typen präglades på mer än 60 olika myntorter i England med London, Lincoln, York och Winchester som de dominerande.²² Tittar man specifikt på York (393 mynt) så ligger medelvikten på samma nivå som Long Cross i sin helhet. Även här ser man att det handlar om två viktkurvor som motsvarar bilden för den totala populationen för mynttypen.

Myntningsbehovet under en sexårsperiod varierade och var stort vid introduktionen av en ny typ. Vid större mynthus krävdes då flera arbetsplatser/stockar med fast förankrade åtsidesstamar. Det var användandet av flera parallella arbetsplatser som gav upphov till komplexa stampkedjor men med ordnade mönster och kombinationer av åt- och frånsidesstamar. Av någon anledning verkar behovet ha ökat någon gång under sexårsperioden vilket avspeglas i en andra lättare emission. Behovet av arbetsplatser har då ökat igen. En möjlig orsak kan vara kopplad till behovet av mynt för den danagäld

som betalades ut 1002.²³ Relationen i vikt mellan de två utgåvorna på ca 1,7 g respektive 1,4 g ger att 5 mynt av den tyngre utgåvan motsvarar 6 mynt av den lättare. Det man kan spekulera i är en myntindragning där man för fem inlämnade mynt kunde präglia sex nya, varav inlämnaren fick tillbaka sina fem och det sjätte gick till danagälden. I praktiken en 20-procentig devalvering.

Det vi ser från viktanalysen av "yorkgruppen" i *figur 8* är att den är präglad enligt den lättare viktstandarden vilket då kan sammanfalla med behovet av mynt till danagälden enligt resonemanget ovan.

Det finns en logisk förklaring i att det är åtsidesstamar som har transporterats. Dessa var ju som nämnts monterade i en stock, hårt nerdrivna för att utgöra det distinkta mothåll som krävdes vid präglingen. I sin tur innebar det att de var svåra att avlägsna och blev en "gemensam egendom" som lämnades kvar efter arbetsdagens slut. Frånsidesstamparna, som dock var lösa, förvarades med all säkerhet under rigorös uppsikt av den myntmästare vars namn de bar. Vid byte av mynttyp eller när behovet minskade var det de "anonyma" åtsidesstamparna, till skillnad mot de namngivna frånsidesstamparna i myntmästarnas förvar, som var enklast att exportera. Möjligen var dessa också de mest åtråvärda eftersom de var mer komplexa att tillverka, både till stampens form och med det ingraverade kungamotivet.

Fortsatta oklarheter

Som med all forskning så finns det alltid kvarstående frågor som väntar på svar och så även här. Det som fortfarande inte går att förklara med den nya gränsdragningen är dels en stamp (9.1147) från myntorten Chichester och dels en grupp av Hiberno-Skandinaviska mynt och de som klassats som imitationer av dessa. Två av stamparna, en åtsida med inskriften +SITHRC RE+ DYFLMI och frånsidan +FÆREMN M'O DYFLI (9.196.1150) är tveklöst utförda med reguljära irländska stampar. Dessutom publicerades en ny reguljär frånsida med inskriften + FÆIREMN MO. DYFLI i *Samlad Glädje 2009*. Ytterligare två stampar med irländsk influens men med delvis förvirrade inskrifter finns i komplexet. Den ena

²² The Anglo-Saxon Chronicle; A.D. 1002. This year the king and his council agreed that tribute should be given to the fleet, and peace made with them ... a tribute was paid of 24,000 pounds. The Project Gutenberg EBook of The Anglo-Saxon Chronicle- www.gutenberg.org.

²² Metcalf 1998, ss. 293-301.

bär åtsidesinskriften +SISIG RE+ AIGLSIO och frånsidan +SÅGOLI OM DILIE (9.197.1181). Även denna gång kan författaren publicera en ny frånsidesstamp till komplexet. I kombination med åtsidan 9.197 finns ett mynt med frånsidesinskriften +GODRILI MO LVND (figur 12). Stampen är välgjord och även om stavningen är något annorlunda med L istället för C i Godric²⁴ så behöver det inte vara diskvalificerande för att vara en reguljär londonstamp. Godric är ett vanligt myntmästarnamn känt från flera myntorter och från ett flertal stampar med London som myntort.



Fig. 12. Malmer 9.197 med den tidigare opublicerade frånsidan (1,48 g)²⁵

Hur utbytet av stampar mellan England, Dublin och Lund kan ha skett är höjt i dunkel. Det är dock klart att det finns exempel på reguljära stampar som har transporterats mellan England och Irland. Ett noterades av M. Dolley redan 1968, publicerad i *Spink Numismatic Circular*,²⁶ där en åtsidesstamp från ett mynt från Worcester med myntmästaren Wulfric återfinns kopplad till en frånsidesstamp från Dublin (figur 13).



Fig. 13. Ethelred Long Cross, Wulfric, Worcester. Åtsidans stamp har sedan transporterats till Dublin och där används i kombination med irländska stampar (1,71 g)²⁷

²⁴ Normaliserat namn enligt Jonsson & van der Meer (1990).

²⁵ Ex. Ebay- Estland (2013) säljare Annes Kabel.

²⁶ Dolley M. A case of die-theft at or about the Millennium. *Spink Numismatic Circular* 1968, s 36.

²⁷ Symmons 2003, Plate 6, 9.69, ex. Ahlström auktion 63 nr 47.

Det finns flera exempel på frånsidesstamps med engelska myntortsnamn kopplade till åtsidor i kung Sithrics namn men även mynt med engelska åtsidor där frånsidorna anger Dublin som myntort.²⁸ I *Samlad Glädje* 2009 beskrev författaren en stamp med typiskt irländskt utseende men i Ethelreds namn kopplad både till York och till kedja 105.²⁹ Opublicerade analyser som författaren fått tillgång till visar kopplingar mellan engelska myntorter och Dublin. Det är inte uteslutet att det förekommit ömsesidigt utbyte som då också skulle kunna vara en förklaring till anomalin i den tillkommande del som nu definierats som tillhörande en reguljär kedja från York.³⁰

Stampen med myntorten Chichester och myntmästarnamnet Æthelstan bedöms också vara en intern stamptransport mellan Chichester och York. Det finns även andra exempel på transport av åtsidesstamps, ett är från Huntingdon till Sigtuna. (Gunnarsson, 2009)

Asketill - Lunds första myntmästare?

Eftersom kedja 101 har avslutats sent 997/tidigt 998 och kedja 105A enligt resonemanget ovan startat någon gång sent i sexårsperioden för Long Cross pekar detta på att det har varit ett uppehåll i myntningen i Lund under tre, fyra år. Detta kanns inte helt rimligt utan mer sannolikt är att det skett en kontinuerlig myntning efter starten ca 995.

Svaret kan finnas hos myntmästaren Asketill. Myntmästarnamnet går att läsa eller tyda på 15 stampar i kedja 101. Om det handlar om en myntmästare från York med namnet som varit läromästare till en dansk stampskärare eller om det varit en dansk som också tagit sig namnet Asketill finns inget svar på.

I den reguljära myntningen av Crux från York är mynt med namnet Asketill ändemot mycket ovanliga, enbart tre stampar är kända och från dessa finns endast fem bevarade mynt (figur 14).³¹ Stavningen på de reguljära mynten är

²⁸ Dolley R. H. M. 1966, SCBI [8], The Hiberno-Norse Coins in the British Museum. Blackburn M. 1985, s. 111.

²⁹ Samlad Glädje 2009, ss 75-76.

³⁰ W. Lean, brevväxling med författaren oktober 2001.

³¹ W. Lean har i sitt opublicerade corpus över York katalogiserat tre stampar med ett bevarat mynt från vardera. Till dessa kommer två exemplar sålda av WCN, nu i författarens samling.



Fig. 14. Ett av de fem kända reguljära mynten av typen Crux från York med myntmästarnamnet Asketill (1,47 g)³²

+ASCYTEL.³³ På imitationerna har endast 3 av de 15 stamparna varianter av denna stavning, de övriga har varianter av + OSCETEL. Bland stamparna i det imitativa materialet finns dock två stampar med stavningen + OSCETEL som är utförda med så hög precision att de med stor sannolikhet är engelska. Eftersom det inte finns någon belagd koppling till någon yorkkedja får dessa tillsvidare betraktas som imitativa. Kanske är det stampar som tillverkats av en läromästare för myntningen i Lund. I kedja 101 hittar man inga antydningar till att myntorten Lund är utskriven på mynten utan istället har man kopierat namnet York. Figur 9 visar det tidiga försöket att imitera Long Cross-typen i kedja 101 och där vi också läser +OSCEL MO EOIEI.

Asketill och kedja 105

När Malmer publicerade kedja 105 fanns fem stampar i kedjan där man kunde läsa/tyda myntmästarnamnet Asketill. Ytterligare tre stampar har tillkommit sedan dess. Sju av de nu totalt åtta, samtliga av typen Long Cross, ingår i del A, den äldsta delen av kedjan medan en ingår i den yngsta, del D. Dessutom har en ny intressant kombination av två stampar tillkommit som ytterligare accentuerar det författaren beskrev i *Samlad Gläde* 2009. Kombinationen upptäcktes vid en detaljerad studie av Asketill-stampar där det visade sig att stamp 9.1176 är identisk med 9.1562 vilket då ger upphov till ytterligare en koppling från kedja 105 del A till 105B.

³² Ex. WCN e-auktion 180830 (augusti 2018), nr 164354.

³³ Asketill förekommer hos sex myntorter i England men endast York har stavningen +ASCYTEL de övriga +OSCETEL (med varierande stavning). Även i Dublin finns stavningen +ASCETEL på en Hand/Crux-hybrid (Hildebrand, 1881, s. 486, nr 11).

Två nya mynt med åtsidesstamparna 4.219 respektive 9.165 och en ny gemensam frånsidesstamp har identifierats. Frånsidan är tidigare okänd och har inskriften +ESCTL IIO LVII (figurerna 15 och 16). Den fortsatta detaljstudien visade också att stamp-paret 9.165.9106 och 9.925.9179 är identiska (se figur 11B). Generellt kan man påpeka att flera av imitationerna med myntmästaren Asketill i kedja 105 är dåligt präglade.



Fig. 15. Åtsidan 4.219 med den nya frånsida (2,13 g)³⁴



Fig. 16. Åtsidan 9.165 i kombination med en frånsida från samma stamp som myntet i figur 15 (1,57 g)³⁵

Det åtonde myntet som bär Asketills namn har stampkombinationen 9.115.1105. I KMK samlingar finns ett mynt som Malmer tagit upp som 9.162.1105 med en mycket illa präglad åtsida. Vid en närmare studie av bl.a. avtrycken från den rotskadade åtsidesstamplen visar det sig att den är identisk med stamp 9.115 och därmed kopplad till kedja 105. Även här kan man se att korsets ändavslutningar är förenklade dock inte så primitivt som i fallet med myntet i figur 9.

De båda kända exemplaren är slagna på fyrtkantig plans. KMK exemplar väger 2,42 g och det i författarens samling 1,95 g (figur 17). Det är märkt att dessa mynt är inkopplade i kedjans yngsta del. I artikeln i *Samlad Gläde* 2009 beskrivs också en märkt, ologisk koppling

³⁴ Ex. privat samling Jan Karlsson.

³⁵ Ex. MISAB auktion 9 (2013), nr 3, ex. WAG auktion 52 (2010), del av lot 1931.

av yorkstampar till denna del av kedjan. En ytterligare aspekt får man av att merparten av alla andra mynt på fyatkantigt myntämne i kedja 105 återfinns i den del av kedjan med stampar från Asketill som beskrivs ovan. Kombinationerna är markerade med blåfärgade kvadrater i *figur 11B*. Ytterligare ett par mynt på fyatkantiga ämnen finns i den del av kedjan, 105:B1/113, som författaren beskrev i *Samlad Glädje 2009*.

Till skillnad från stamparna med Asketills namn i kedja 101 där enbart myntortsnamnet York var kopierat kan man på LC-stamparna i kedja 105 läsa/tyda Lund på fyra stampar, York på en och möjligtvis Dublin på en medan de återstående två är helt förvirrade.



Fig. 17. Stampkombinationen 9.115.1105 (1,95 g)³⁶

Det är kanske hos dessa Asketill-stampar som den kronologiska kontinuiteteten mellan kedja 101 och 105A går att hitta, men för att få klarhet krävs djupare analyser av bl.a. fyndmaterial. Det som också är värt att notera är att gränsen mellan del A och B inte längre är distinkt utan bör analyseras liksom den ologiska förekomsten av Long Cross i Asketills namn på fyatkantig plans i del D av kedjan. Kanske kommer svaret i *Samlad Glädje 2029!*

Tack

Jag vill än en gång rikta ett stort tack till William Lean vars omfattande forskningsmaterial författaren har fått ta över. Dessutom ett stort tack till Gitte Ingvarsdæn, Lunds Historiska Museum, som låtit mig fotografera York-mynten ur Igelösafyndet.

Foto och grafik

Grafik, illustrationer och fotografier: författaren.

Bilderna av mynten är återgivna i ca 1,5 ggr naturlig storlek.

Myntet i *figur 4* ur Igelösafyndet är förvarat i Lunds Historiska Museum.

Övriga mynt från författarens samling.

Referenser

- Blackburn, M. (1981). An Imitative Workshop Active during Aethelred II's Long Cross Issue. C. J. Becker (Red.), *Studies in Northern Coinages of the Eleventh Century* (s. 29-111). Köpenhamn.
- Blackburn, M. (1985). English Dies used in the Scandinavian Imitative Coinage. Jørgen Steen Jensen (Red.) *hikun 11*.
- Gunnarsson, B. (2009). Via Ermine Street till Stora Gatan i Sigtuna. Vikingatida import av engelska myntstampar. *SNT 2009*, s. 140-141.
- Hildebrand, B. E. (1881). *Anglosachsiska mynt i Svenska Kongliga Myntkabinettet funna i Sveriges jord*. Stockholm.
- Jonsson, K. (1987). *The New Era. The Reformation of the late Anglo-Saxon Coinage* (Vol. Comm. NS 1). Stockholm.
- Jonsson, K., & van der Meer, G. (1990). Mints and Moneyers c. 973-1066. K. Jonsson (Red.), *Studies in Late Anglo-Saxon Coinage* (s. 47-136). Stockholm.
- Malmer, B. (1997). *The Anglo-Scandinavian Coinage c. 995-1020*. Stockholm (Comm. NS 9).
- Malmer, B. (2003). Om penningar och halvpennningar i 1020-talets Lund. *NNUM 2003:7-8*, s. 119-27.

³⁶ Ex. Künker auktion 217 (2012), nr 3015.

- Malmer, B. (2010). *Den Svenska Mynthistorien. Vikingatiden ca 995-1030*. Stockholm: Kungliga Myntkabinettet. Svenska Numismatiska Föreningen.
- Malmer, B. (2012). Något om Thorcel, Alfward och penningekonomin i Lund på 1020-talet. *NNUM 2012:2*, s. 57-60.
- Metcalf, D. M. (1998). *An Atlas of Anglo-Saxon and Norman Coin Finds, c. 973-1086*. London.
- North, J. J. (1994). *English Hammered Coinage. Early Anglo-Saxon to Henry III, c 600-1272*. London: Spink & Son.
- Petersson, B. (1969). *Anglo-Saxon Currency. King Edgar's Reform to the Norman Conquest*. Lund.
- Petersson, B. (1990). Coins and Weights. Late Anglo-Saxon Pennies and Mints, c. 973-1066. K. Jonsson (Red.), *Studies in late Anglo-saxon coinage* (Vol. Numismatiska Meddelanden XXXV, s. 207-433). Stockholm.
- Symmons, D. J. (2003). *Aspects of the Anglo-Saxon and Norman Mint of Worcester, 975-1158*. Birmingham: Department of History School of Historical Studies. The University of Birmingham.

English summary

This article continues the analysis of Malmer's chain 105, attributed to the Lund mint, which was presented by the author in *Samlad Glädje 2009*. The focus is on the earliest part of the chain, 105A; a group of coins with fully readable legends which display the York mint signature but have been defined as imitations struck in Lund by M. Blackburn and B. Malmer. As the connection between York and Lund has been discussed, the author presents a new hypothesis that only a couple of obverse dies were transported from York to Lund while the reverse dies with legible legends in the name of York were used exclusively at the English mint.

The hypothesis is proven by:

- the logical distribution of dies with the same moneyer connected to a common obverse die or cluster of dies in the chain
- the weight distribution of the "York group" (partly defined by Blackburn as the superior group) showing the pattern of a controlled monetary economy compared to the other coins in this part of the chain but also compared to the previous chain 101 of Lund which are more indicative of a bullion economy.
- new die connections to the regular York die chains based on the unpublished research of W. Lean, supplemented and graphically compiled by the author.

Still there is the anomalous cluster of Hiberno-Scandinavian style dies in the English part of the chain. These can probably be explained by the movement of dies between Dublin and York, however, a deeper analysis needs to be done. A new unpublished reverse die in the name of Godric, London connected to the obverse 9.197 is presented.

The article also discusses the two weight standards during the Long Cross (LC) issue and that the second, low weight issue, could be a 20% devaluation of the currency connected to a demand of silver for the tribute paid in 1002.

There seems to be a discontinuity in minting between chain 101, terminated late 997/early 998, and the start of chain 105A as the obverse LC- dies were used to strike coins to the second weight standard before they were transferred to Lund. This is not logical and a solution might be found in the track of the moneyer Asketill with 15 dies in chain 101. In Chain 105 his name can now be found on eight Long Cross reverses of which seven are in part A. Three new reverse dies in his name have been added into chain 105 by the author one of which is an unpublished die with the legend +ESCTLIIO LVII connected to two different obverses. The coins in Asketill's name could provide a clue which will solve the discontinuity problem. Maybe the answer will be in Samlad Glädje 2029!